

Jakub Mowszowicz

230-LECIE *SPECIES PLANTARUM* KAROLA LINNEUSZA

SPECIES PLANTARUM BY KARL LINNEUS—230-th ANNIVERSARY OF THE EDITION

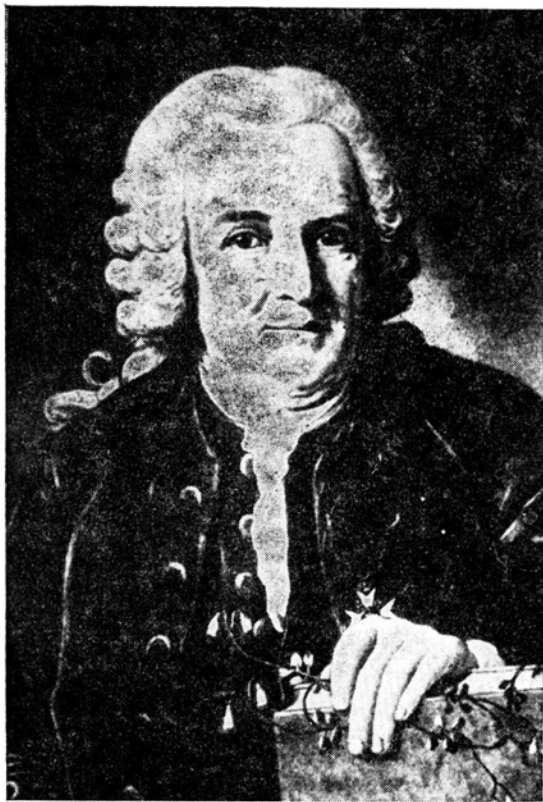
Do najważniejszych dzieł Karola Linneusza należą „Species plantarum” — „Gatunki roślin”. Wydane w 1753 roku, obchodziły w 1983 roku 230-lecie publikacji. Praca ta zajęła wyjątkowo ważną pozycję w botanice opisowej, stwarzając podstawy współczesnej nomenklatury roślin. Linneusz nadał w „Species plantarum” nazwy naukowe tysiącom gatunków roślinnych. Po raz pierwszy w historii nauki odgraniczył przy tym gatunki od jednostek wewnątrzgatunkowych — odmian i form. Linneusz przeprowadził krytyczną ocenę wszystkich danych o roślinach, nagromadzonych do pierwszej połowy XVIII wieku, i wyodrębnił gatunki roślin z nieznaną dotychczas jasnością, co ogromnie ułatwiło ich rozpoznawanie. Konsekwentne zastosowanie metody opisowej oraz układu roślin według własnego systemu płciowego zadecydowały w znacznej mierze o jasności i przystępności opracowania. Dzieło „Species plantarum”, stanowiące owoc dwudziestoletniego wysiłku autora i zawierające przegląd wszystkich poznanych do tego czasu roślin, w znacznym stopniu przyczyniło się do dalszego postępu w znajomości flory kuli ziemskiej.

Poprzednio opublikował Linneusz następujące prace: „Systema Naturae” (1735), „Fundamenta botanica” (1736), „Critica botanica” (1737) oraz „Genera plantarum” (1751). Wszystkie one stały się w rzeczywistości szczeblami do „Species plantarum” (1753). Obok opisów gatunków dzieło to zawiera systematyczny wykaz zreformowanych przez Linneusza nazw gatunkowych. Nomenklatura binominalna, przypisywana wyłącznie Linneuszowi, zastosowana została w przybliżeniu już wcześniej przez Kaspra Bauhina, botanika szwajcarskiego, w opublikowanej w 1623 r. pracy pt. „Pinax theatri botanici”. Dzieło to było owocem czterdziestoletnich badań autora, który po raz pierwszy ustalił rodzaj jako kategorię, zawierającą jednostki podporządkowane różnej objętości i znaczenia — gatunki. Takich jednostek wyróżnił Bauhin około sześciu tysięcy.

Linneusz podjął się ogromnego trudu, gdyż należało krytycznie zrewidować zestawienie Bauhina oraz prace późniejszych od niego autorów. Złożoność tego

zadania polegała nie tylko na obfitości nagromadzonych faktów, lecz przede wszystkim na tym, że dane te były ze sobą nieporównywalne, wskutek sprzeczności w opisach, niestalonej nomenklatury oraz pomieszania ze sobą jednostek taksonomicznych różnej rangi. Należy przyznać, że znaczne prace przygotowawcze, związane z dziełem „Species plantarum” przeprowadził Linneusz już wcześniej, pisząc swe poprzednie publikacje.

Największe znaczenie „Species plantarum” polegało na tym, że po raz pierwszy

Ryc. 1. Karol Linneusz (1707—1778) wg portretu Krafsta z 1774 r.

nastąpiło w tym dziele wyróżnienie gatunków roślin jako jednostek systematycznych ściśle określonej kategorii. Równocześnie po raz pierwszy wydzielone zostały odmiany jako jednostki wewnątrzgatunkowe, w wyniku czego zmniejszyła się o połowę liczba gatunków, na co już wcześniej wskazywał Linneusz. Warto dodać, że drugie wydanie „Species plantarum” zawierało tylko 7540 gatunków, należących do 1260 rodzajów.

Linneusz poświęcił odmianom (*varietates*) osobny rozdział w dziele „Philosophia botanica” (1751). Były to wedle niego jednostki, należące do tego samego gatunku, które uległy zmianom pod wpływem jakiejś przypadkowej przyczyny, np. uprawy roślin, która jest „matką powstających odmian”. Autor podkreślał przy tym, że

logii, umożliwiającej krótkie i jednoznaczne opisy. Linneusz po raz pierwszy w nauce powiązał nazwy gatunkowe z diagnozami, podającymi istotne cechy (różnice — *differentiae*). W miarę odkrywania nowych gatunków, tj. ujawniania nowych struktur morfologicznych, diagnozy takie muszą ulegać zmianom, tak by uwzględniały zawsze różnice pomiędzy najbardziej do siebie zbliżonymi gatunkami w obrębie rodzaju. Także i dziś każdy systematyk przy zamieszczaniu w tablicy do oznaczania jakiegoś nowego gatunku powinien tak skonstruować poszczególne stopnie klucza i tak podać charakterystyki morfologiczne zbliżonych do siebie gatunków, aby nowy gatunek można było odróżnić od starych. Linneusz zapożyczył z logiki i zastosował w botanice opisowej terminy i kategorie logiczne, sposoby formułowania diagnoz, a nawet samą frazeologię tej nauki. Niestety, zasady metody opisowej przedstawione w „*Species plantarum*” i praktyczne ich zastosowanie są mało przystępne dla botaników nie zaawansowanych, nie mających dostatecznego doświadczenia w zakresie systematyki.

W 60 lat po opublikowaniu „*Species plantarum*” wyszło w 1813 r. dzieło szwajcarskiego botanika Augusta P. De Candolla pt. „*Théorie élémentaire de la botanique ...*” (Paris). Był to podręcznik botaniki opisowej wieku XIX, analogiczny do Linneuszowskiej „*Filozofii botaniki*” z poprzedniego stulecia. Znaczenie pracy A. P. De Candolla polegało na tym, że odzwierciedlała ona ogromne doświadczenia, nagromadzone w ciągu 60 lat od czasu opublikowania *Species plantarum* przez Linneusza. Alfons De Candolle, syn Augusta, autor „*Prodromus systematis naturalis regni vegetabilis*” (1824—1874) zaproponował w 1867 r. pierwszemu Międzynarodowemu Kongresowi Botanicznemu w Paryżu „*Prawidła nomenklatury botanicznej*”, które niestety nie wyczerpały wszystkich zagadnień, związanych z nomenklaturą. Dopiero w 1905 r. Kongres Botaniczny w Wiedniu podjął uchwałę, według której pierwsze wydanie „*Species plantarum*” Linneusza uznane zostało za punkt wyjściowy dla nomenklatury wszystkich roślin naczyniowych. Zasada ta obowiązuje i obecnie — powstałe przed 230 laty znakomite dzieło wielkiego Szweda stanowi nadal fundament całej systematyki botanicznej.

Prof. dr Jakub Mowszowicz
ul. Sienkiewicza 31/26,
90-114 Łódź